

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Examining of the Burnout Level of University Students

Bülent GÜNDÜZ¹
Burhan ÇAPRI²
Zafer GÖKÇAKAN³

Özet

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin demografik değişkenler çerçevesinde incelemektir. Toplam 822 öğrencinin katıldığı çalışmada, Schaufeli ve ark. (2002) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Çapri, Gündüz ve Gökçakan (2011) tarafından yapılan Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu (MTE-ÖF) kullanılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız gruplar için t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Tukey test teknikleri kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçları; cinsiyet, sosyal destek, doğup-büyüdüğü yer, fakülte, sınıf seviyesi ve haftalık ders yükü değişkenlerine göre üniversite öğrencilerinin tükenmişlik puanlarının farklılaştığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar literatür eşliğinde tartışılıp çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, duyarsızlaşma, yetkinlik, üniversite öğrencileri.

Abstract

The purpose of this study is to investigate the level of burnout among university students within the framework of demographic variables. Eight hundred and eighty-two university students attending various faculties of Mersin University has been administered Maslach Burnout Inventory – Student Scale (MBI-SS) which was designed by Schaufeli, et al. (2002), and adapted into Turkish by Çapri, Gündüz and Gökçakan (2011). For data analysis, ANOVA, Tukey and T test has been administered. The results of the analysis indicate that burnout scores of students differ from each other in terms of variables like gender, social support, place of birth and where the students grew up, faculty, grade, and a weekly course load. The results are discussed and several recommendations are presented in the light of literature.

Key Words: Burnout, depersonalizasyon, efficacy, university students.

GİRİŞ

Yetmişli yıllardan itibaren araştırma konusu olan tükenmişlikle ilgili olarak yapılan çalışmalarda, farklı özellikler ön plana çıkmıştır. Yetmişli yıllar boyunca tükenmişlikle ilgili olarak yapılan ilk araştırmalar, fenomeni

¹ Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Mersin, gunduz@mersin.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Mersin, burhancapri@mersin.edu.tr

³ Prof. Dr., Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Muğla, zgokcakan@mugla.edu.tr

tanımlamaya, ona isim bulmaya yönelik betimsel, gözleme dayalı ya da vaka çalışması niteliğinde olmuştur (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001).

Seksenli yıllarda ilgili literatür çalışmalarının yön değiştirdiği, daha çok tükenmişliğin yapısını açıklamaya dönük araştırmaların yer aldığı görülmektedir. Çalışmalar daha geniş örneklem gruplarında yapılmaya başlanmış ve bu dönemde geliştirilen ölçme araçları kullanılmıştır. Bu süreçte, Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen Maslach Tükenmişlik Envanteri (Maslach Burnout Inventory-MBI) birçok araştırmacı tarafından kullanılmıştır ve halen de kullanılmaktadır. Bu dönemde tek bir tanım üzerinde görüş birliği olmasa da, tükenmişlik, çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlarla, üç bileşeni olan bir yapı olarak ele alınmıştır. Bunlar; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarının azalmasıdır. Duygusal tükenme; tükenmişliğin stres boyutunu ifade etmekte olup, enerji yitimi ve yorgunluk olarak tanımlanmaktadır. Duygusal tükenme, strese çok benzer bir tepki olmasına karşın stresten ayrılan özelliği, tükenmişliğin diğer bileşenleri olan duyarsızlaşma ve kişisel başarıyla birlikte ele alınmasıdır. Duyarsızlaşma; tükenmişliğin kişiler arası ilişkilerdeki yanıyla ilgili olup, çalışanların kendisiyle ve hizmet verdiği kişilere karşı duyarlılığının azalması; başka bir ifadeyle, kendinden ve hizmet verdiklerinden duygusal ve bilişsel olarak uzaklaşması şeklinde nitelendirilmektedir (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001). Üçüncü bileşen olan kişisel başarının azalması, diğer iki bileşenle ilişkili bir kavram olup (Byrne, 1994), duygusal olarak tükenen ve işiyle arasına mesafe koyan çalışanların, kendilerini yeterince üretken ve başarılı görmemelerini ifade eder.

Söz konusu ölçek bu haliyle (Maslach Burnout Inventory-Human Service Survey-MBI-HSS) ilk olarak sağlık çalışanlarına uygulanmaya başlanmış ve MBI-HSS uzun süre çeşitli araştırmalarda kullanılmıştır. Daha sonraki yıllarda, insanlarla yüz yüze etkileşimin olduğu önemli bir meslek alanı olan öğretmenlikte tükenmişlik araştırmaları başlamış ve tükenmişlik envanterinin öğretmenlere uyarlanmış biçimi olan MBI-ES (Maslach Burnout Inventory-Educators Survey) kullanılmaya başlanmıştır. Bu sürecin sonunda, tükenmişlik araştırmaları insan odaklı meslek alanları dışında da inceleme konusu olmuş ve ölçeğin diğer meslek alanlarına uygun olan formu (MBI-General Survey) kullanılmaya başlanmıştır (Schaufeli, Leiter, Maslach ve Jackson, 1996).

Doksanlı yılların sonuna doğru, tükenmişlikle ilgili yapılan çalışmaların daha da farklılaştığı görülmüştür. Bu süreçte, Maslach ve Leiter (1997) tükenmişlik ile ilgili görüşlerini farklı şekilde genişletmiş, başlangıçtaki kişilerarası modellerinin tam zıddı olarak, artık tükenmişliğin yalnızca insana yönelik mesleklerdeki çalışanlarda görülen bir fenomen olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ortaya konulan bu yeni anlayışa göre "tükenmişlik", yapılan iş ne olursa olsun, insanların yaptıkları ve yapmak zorunda oldukları şeyler arasındaki bir altüst olmayı göstermekte; insanların değerleri, onurları, saygınlıkları ve ruhlarındaki erozyonu temsil etmektedir. Başka bir ifadeyle, tükenmişlik yaşamak için insanlarla birlikte çalışmak ya da

çalışmamanın ötesinde, yapılan aktivitenin kişi üzerindeki zorlayıcı etkilerinin zamanla enerji yitimi ve tükenme oluşumuna yol açtığı ifade edilmektedir. Psikolojik perspektiften bakıldığında, derse girme ve ders görevlerini yerine getirme gibi zorunlu aktiviteler ve sınavlardan geçme gibi özel bir amaca ilişkin yönelimler “iş” olarak tanımlanabilmekte ve “iş”e eşit bir anlam ifade etmektedir (Schaufeli ve Taris, 2005). Böylelikle MBI-GS ile farklı meslek gruplarında incelenen tükenmişlik, söz konusu ölçeğin Schaufeli, Martinez, Marques-Pinto, Salanova ve Bakker (2002) tarafından üniversite öğrencilerine uyarlanmasıyla öğrenci popülasyonunda da incelenmeye başlanmıştır.

Tükenmişlikle ilgili Türkiye’deki çalışmaların yurt dışındaki sürece paralel olduğu; doksanlı yılların başında uyarlama çalışmalarıyla (Ergin, 1992; Çam, 1992) başlayan araştırmaların öncelikle sağlık çalışanları üzerinde gerçekleştiği (Çam ve Baysal, 1994; Üstün, 1995; Ergin, 1996; Arslan ve diğ., 1996; Dolu, 1997; Koç, 1999; Gündüz, 2000); sonraki süreçte eğitimcilerle ilgili (Girgin, 1995; Baysal, 1995; Tümkaya, 1996; Altıntaş, 1997; Gökçakan ve Özer, 1998; Uslu, 1999) çalışmaların arttığı görülmektedir. İki binli yıllardan sonra ülkemizdeki tükenmişlik çalışmalarında adeta patlama yaşanmış, 2000-2010 yılları arasında, bu başlık altında, iki yüzün üzerinde tez hazırlanmış, yüzlerce makale ve bildiri yayımlanmıştır. Bu zaman süresince, yine yurt dışındaki sürece paralel bir seyirle, hem çalışmaların sayısı artmış hem de araştırılan gruplar farklılaşmaya başlamıştır. Örneğin bu zaman diliminde eğitimcilerin (Gündüz, 2005; Dağlı ve Gündüz, 2008; Arabacı ve Akar, 2010) yanı sıra antrenörler (Tatlıcı, 2006), otomotiv sektörü çalışanları (Öztuna, 2005; Sümer, 2005), sosyal hizmetler personeli (Abacı, 2004), emniyet görevlileri (Taşdöven, 2005; Şanlı, 2006; Gündüz ve diğ., 2007; Okyay, 2009; Kaya, 2009), otel çalışanları (Bahar, 2006), adalet personeli (Demirkol, 2006; Baduroğlu, 2010), eşler (Çapri, 2008), futbol hakemleri (Gümüş, 2009), büro çalışanları (Özkanan, 2009; Akdoğan, 2009), maliye/muhasebe çalışanları (Kahya, 2009; Nazlıoğlu, 2009) zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babalar (Arman, 2009), belediye çalışanları (Özçelik, 2009), çağrı merkezi çalışanları (Atlandı, 2010), hasta yakınları (Arat, 2006; İlaslan, 2009) gibi değişik gruplar üzerinde tükenmişlik çalışmaları yapılmıştır. Başka bir ifadeyle, ülkemizde de tükenmişlik çalışmalarının sadece yüz yüze etkileşimin gerekli olduğu meslek gruplarında değil genel olarak hemen her alandaki çalışanlar üzerinde yapıldığı göze çarpmaktadır.

Yine yurt dışındaki sürece paralel olarak, ülkemizde özellikle ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencilerinde tükenmişliğe ilişkin oldukça sınırlı da olsa bazı çalışma girişimlerinin olduğu gözlenmektedir. Eğitim-öğretim sürecindeki normal sınavların yanı sıra, yoğun olarak merkezi sınavlara hazırlanan öğrenciler, maruz kaldıkları başarı talebi ve baskı sonucunda Maslach ve Leiter (1997)’in yukarıda ifade ettiği gibi, ruhsal erozyona uğrayabilmekte ve kolaylıkla tükenmişlik sürecine girebilmektedirler

Türkiye’de öğrenci tükenmişliğine ilişkin çalışmalar incelendiğinde, farklı ölçme araçlarının kullanıldığı görülmektedir. Öğretmen adaylarında tükenmişliğin ele alındığı çalışmada Ören ve Türkoğlu (2006), Eğitim

Fakültesi ve Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencilerine MBI uygulamışlardır. Araştırmanın sonunda, kişisel başarı ve duyarsızlaşma boyutunda erkeklerin tükenmişlik düzeyleri yüksek, duygusal tükenme boyutunda da kızların tükenmişlikleri yüksek çıkmıştır. Bölümlere göre Elektronik ve Bilgisayar bölümlerinin tükenmişlik düzeyleri yüksek, Okul öncesi Öğretmenliğinin düşük çıkmıştır. Sosyoekonomik düzey yönünden önemli bir farklılaşmanın bulunmadığı araştırmada 23 ve üzeri yaşında olan öğrencilerin tükenmişlikleri yüksek çıkmıştır. MBI kullanılarak yapılan bir diğer araştırmada Yılmaz (2009), tıpta uzmanlık öğrencilerinde tükenmişliği incelemiş ve cinsiyet, medeni durum, nöbet sayısı, üstlerinden takdir görme gibi değişkenler açısından anlamlı farklılaşmanın olduğunu bildirmiştir. Lise öğrencilerinde tükenmişlik ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında Kutsal (2009), Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu (MTE-ÖF)'nu lise öğrencileri üzerinde geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yaparak uygulamıştır. Araştırma sonucunda, lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin tükenmişlik puanlarını yordadığı; yaş artışı ve sınıf düzeyindeki yükselmeye bağlı olarak tükenmişlik düzeylerinin de yükseldiği; öğrenim görülen alana göre tükenmişlik puanlarında bir farklılaşmanın olmadığı; orta düzeyde akademik başarı algılayan öğrencilerin yüksek düzeyde akademik başarı algılayan öğrencilerden daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıkları; okulun fiziksel koşullarının uygun olmasının düşük düzeyde tükenmişlik yaşanmasında etkili olduğu; kardeş sayısının ise öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini etkilemediği sonuçlarına varılmıştır.

Eker (2007), çalışmasında hazır bir ölçek kullanmak yerine, anket sorularıyla endüstri meslek lisesi öğrencilerinin tükenmişliklerini incelemiştir. Bir diğer çalışmada Tümkiye ve Çavuşoğlu (2010), eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği son sınıf öğretmen adaylarının tükenmişlik düzeylerini çeşitli demografik değişkenlere göre incelemiştir. Pines (2005)'in Tükenmişlik Ölçeği Kısa Versiyonu'nun kullanıldığı araştırmada öğretmen adaylarının %28,3'ünün tükenmişlik düzeylerinin çok düşük olduğu, %42,5'inin tükenmişlik tehlikesi yaşadığı, %20,6'sının tükenmişlik yaşadığı ve %8,6'sının ciddi düzeyde tükenmişlik yaşadığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının tükenmişlikleri sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık gösterirken, cinsiyet, mezun oldukları lise türü, öğrenim gördükleri bölümü tercih sırası, genel not ortalaması ve barınma yerine göre farklılaşmamıştır. Nitel verilerin analiz sonucunda ise düşük tükenmişlik yaşayan öğretmen adayları yüksek tükenmişlik yaşayanlardan farklı olarak okudukları bölümden beklentilerinin karşılandığı ve gelecekte umutlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Çapri, Gündüz ve Gökçakan (2011), MTÖ-ÖF'nun üniversite öğrencileri örnekleminde uyarılama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını gerçekleştirdikleri araştırmalarında, ölçeğin orijinaline uygun üç alt faktörlü bir yapıya ulaştıklarını, 16 maddelik ölçeğin 13 maddeye indirildiğini rapor etmişlerdir.

Öğrenci tükenmişliğine ilişkin ülkemizdeki sınırlı sayıdaki araştırma, bu çalışmanın çıkış noktalarından biridir. Bunun yanı sıra söz konusu bu çalışma, taranan kaynaklar çerçevesinde, doğrudan üniversite öğrencileri için geliştirilmiş/uyarlanmış bir ölçekle yapılan öncü bir araştırma niteliğinde olup üniversite öğrencilerinde görülen tükenmişliğin demografik bazı değişkenlere göre incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, tükenmişliğin araştırıldığı diğer örneklemelerdekine benzer şekilde, öğrencilerin cinsiyet, sosyal destek, öğrenim görülen fakülte, sınıf seviyesi ve haftalık ders yükleri çerçevesinde tükenmişlik durumları ele alınmıştır. Bu değişkenlerin yanı sıra; nüfus yoğunluğu, sosyal değişim, eğitim-iş fırsatları, sosyal ve kişisel gelişim olanakları açısından farklılaşan yerleşim birimlerinde doğup büyümenin, genel olarak sorunlarla başa çıkma ve tükenmişlik üzerinde etkili bir değişken olabileceği araştırmacılar tarafından değerlendirilmiş ve çalışma kapsamına alınmıştır. Tezcan (1992:189)'ın belirttiği gibi, kentleşme ile birlikte kırsal alanlarda görülen sıkı, yüzyüze ilişkiler ortadan kalkmakta, ilişkilerde çözülme ve dağılma olmaktadır. Böylece bireylerin ahlaksal ve düşüncesele görüşlerinde bölünmeler olmaktadır. Bu çerçevede araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Üniversite öğrencilerinde tükenmişlik:

1. Cinsiyete göre,
2. Sosyal desteğe göre,
3. Doğup büyüdüğü yere göre,
4. Öğrenim görülen fakülteye göre,
5. Sınıf seviyesine göre,
6. Haftalık ders saatine göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Üniversite öğrencilerinde tükenmişliğin araştırıldığı bu çalışma, var olan durumu olduğu gibi saptamaya yönelik betimsel bir araştırmadır ve bundan dolayı bu araştırmada tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte olan ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 1995).

Bu araştırma, Mersin Üniversitesi'nin Tarsus Teknik Eğitim (n=383, %51.2), Eğitim (n=235, %33.7), Fen-Edebiyat (n=122, %3.2) fakülteleri ve Sağlık Yüksekokulu (n=82, %12)'nda öğrenim gören ve rastgele örnekleme yöntemiyle ulaşılan toplam 822 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. 389 kız (%47.3); 433 erkek (%52.7) olan ve yaşları 17 ile 33 ($X = 21.31$; Ss: .085) arasında değişen öğrencilerin, %30.5'i (n=251) 4. Sınıfta, %24.9'u (n=205) 3. sınıfta, %19.5'i (n=160) 2. sınıfta ve %25.1 (n=206) 1. sınıfta öğrenim görmektedir.

Veri Toplama Araçları

Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu (MTE-ÖF)

Araştırmada, üniversite öğrencilerinin tükenmişlik durumlarını değerlendirmek üzere, Schaufeli ve ark. (2002) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Çapri, Gündüz ve Gökçakan (2011) tarafından yapılan Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu (MTE-ÖF) kullanılmıştır. Toplam 782 üniversite öğrencisi üzerinde, ölçeğin yapı geçerliği için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, 13 maddeden oluşan 3 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu alt faktörler “tükenme (5 madde)”, “duyarsızlaşma (4 madde)” ve “yetkinlik (4 madde)” olarak isimlendirilmişlerdir. Ölçekten elde edilen alt faktörlere ait puanlar arasındaki korelasyonların 0,32 ile 0,83 arasında değiştiği görülmüştür. Madde geçerliğine kanıt olarak madde toplam test korelasyonları hesaplanmış ve alt faktörlerin korelasyon değerlerinin. 32 ile. 69 arasında değiştiği saptanmıştır.

MTE-ÖF'nin ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında Pines (2005) tarafından geliştirilen, Tümkaya, Çam ve Çavuşoğlu (2009) tarafından uyarlama çalışması yapılan Tükenmişlik Ölçeği Kısa Versiyonu (TÖ-KV) uygulanmıştır. TÖ-KV'ni ile MTE-ÖF'nin alt faktörleri arasındaki korelasyonlar sırasıyla. 51, .45 ve -.38 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı sırasıyla .76, .82 ve .61 olarak bulunurken, test-tekrar test güvenilirlik sonuçları ise sırasıyla .76, .74 ve .73 olarak bulunmuştur. Uygulamada, MTÖ-ÖF'nin alt ölçekleri ayrı ayrı puanlanmakta ve değerlendirilmektedirler. “Tükenme” ve “duyarsızlaşma” alt faktörlerinde alınan yüksek puanlar; diğer taraftan, “yetkinlik” alt faktöründe alınan düşük puanlar tükenmişliğin olduğunu göstermektedir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan bu form, çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, sosyal destek, doğup büyüdüğü yer, fakülte, sınıf seviyesi, haftalık ders saati gibi demografik değişkenlerine ilişkin verileri içermektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Mersin Üniversitesi'nin çeşitli fakülte ve yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilere; gönüllülük, fakülte-bölüm ve sınıf seviyesi göz önüne alınarak uygulamalar, çoğunlukla araştırmacılar tarafından, yapılmıştır. Bazı durumlarda ilgili bölüm elemanlarından -yönergelere uymak kaydıyla- uygulamada destek alınmıştır. Elde edilen veriler, tek tek incelenerek hatalı ya da yönergelere uygun doldurulmayanlar çıkarılmıştır. Kalan 822 veri SPSS 11.5 programına girilerek öğrencilerin demografik verilerini analiz etmek için betimsel İstatistikler kullanılmıştır. İkili karşılaştırmalar için t testi, çoklu karşılaştırmalar için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve farkın kaynağını belirlemek için Tukey Testi'nden yararlanılmıştır. Analizlerde hata payı üst sınırı 0.05 ve 0.01 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma soruları doğrultusunda, üniversite öğrencilerinin tükenmişlik puanlarının cinsiyet, sosyal destek, doğup büyüdüğü yer, fakülte, sınıf seviyesi, haftalık ders saati değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

1. Cinsiyetlerine Göre Üniversite Öğrencilerinde Tükenmişlik

Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu (MTE-ÖF)'ndan aldıkları puanların farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için verilere bağımsız gruplar için t-testi uygulanmış ve bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre MTÖ-ÖF Puanlarına İlişkin N, Ortalama, Standart Sapma ve t-Testi Sonuçları

MTE-ÖF	Gruplar	N	\bar{X}	S	t
Tükenme	Kız	389	14.17	4.58	2.208*
	Erkek	433	13.50	4.22	
Duyarsızlaşma	Kız	389	10.19	3.47	-
	Erkek	433	11.19	3.83	
Yetkinlik	Kız	389	12.79	2.81	2.113*
	Erkek	433	12.38	2.76	

*p< .05, **p< .01

Tablo 1 incelendiğinde, kız ve erkek öğrencilerin MTÖ-ÖF'nun tükenme (t=2.208, p< .05), duyarsızlaşma (t=3.984, p< .01) ve yetkinlik (t=2.113, p< .05) alt ölçek puanlarında farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Sonuçlara göre tükenme alt boyutunda kızların, duyarsızlaşma ve yetkinlik alt boyutlarında ise erkeklerin daha fazla tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir.

2. Sosyal Desteğe Göre Üniversite Öğrencilerinde Tükenmişlik

Üniversite öğrencilerinin sosyal destek alıp almadıklarına göre MTÖ-ÖF'ndan aldıkları puanların farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için verilere bağımsız gruplar için t-testi uygulanmış ve bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2'de verilen analiz sonuçlarına göre, sosyal destek alan ve almayan üniversite öğrencilerinin tükenme (t= -4.677, p< .01), duyarsızlaşma (t= -4.428, p< .01) ve yetkinlik (t= 4.302, p< .01) alt ölçeklerinde sosyal destek almayanların lehine bir sonuç çıktığı görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, sosyal destek almadığını düşünen öğrencilerin tükenmişlikleri böyle bir desteğe sahip olanlardan daha fazla çıkmıştır.

Tablo 2: Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek Değişkenine Göre MTÖ-ÖF Puanlarına İlişkin N, Ortalama, Standart Sapma ve t-Testi Sonuçları

MTE-ÖF	Gruplar	N	\bar{X}	S	t
Tükenme	Destek Var	507	13.26	4.31	-
	Destek Yok	315	14.72	4.41	4.677**
Duyarsızlaşma	Destek Var	507	10.27	3.61	-
	Destek Yok	315	11.43	3.73	4.428**
Yetkinlik	Destek Var	507	12.90	2.70	-
	Destek Yok	315	12.05	2.85	4.302**

**p<.01

3. Doğup Büyüdüğü Yere Göre Üniversite Öğrencilerinde Tükenmişlik

Doğup büyüdüğü yere göre, üniversite öğrencilerinin MTÖ-ÖF'ndan aldıkları puanların farklılaşp farklılaşmadığını değerlendirmek üzere verilere Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Üniversite Öğrencilerinin Doğup-Büyüdüğü Yer Değişkenine Göre MTÖ-ÖF Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

MTE	Gruplar	n	\bar{X}	S	F	Anlamlı Fark
Tükenme	Büyükşehir	433	14.11	4.40	1.639	-----
	Şehir/ilçe	257	13.35	4.53		
	Kasaba/belde	58	13.68	4.64		
	Köy	74	13.85	3.73		
Duyarsızlaşma	Büyükşehir	433	11.08	3.73	3.552*	Büyükşehir>Şehir/İlçe
	Şehir/ilçe	257	10.14	3.66		
	Kasaba/belde	58	10.51	3.52		
	Köy	74	10.80	3.53		
Yetkinlik	Büyükşehir	433	12.67	2.83	2.538
	Şehir/ilçe	257	12.73	2.73		
	Kasaba/belde	58	12.22	2.79		
	Köy	74	11.82	2.63		

*p<.05, **p<.01

Tablo 3 incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin doğup-büyüdüğü yere göre, tükenme (F (3-598)= 1.639, p> .05) ve yetkinlik(F (3-598)= 2.538, p>

.05) puanları arasında istatistiksel olarak herhangi bir farklılaşma görülmezken; duyarsızlaşma ($F_{(3-598)} = 3.552, p < .05$) alt ölçek puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Gruplar arasında gözlenen bu farkın kaynağını belirlemek için verilere post-hoc testlerden Tukey uygulanmıştır. Buna göre; doğup-büyüdüğü yer değişkenine göre büyükşehirlerde yaşayan öğrencilerin MTÖ-ÖF'nun duyarsızlaşma alt ölçek puan ortalamaları, şehir/ilçelerde yaşayanlardan anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

4. Öğrenim Gördükleri Fakülte/Yüksekokullara Göre Üniversite Öğrencilerinde Tükenmişlik

Öğrencilerin, öğrenim gördükleri fakülte/yüksekokullara göre MTÖ-ÖF'ndan aldıkları puanların farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere verilere Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmış sonuçlar Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: *Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Fakülte/ Yüksekokullara Göre MTÖ-ÖF Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

MTE	Gruplar	n	\bar{X}	S	F	Anlamlı Fark
Tükenme	Eğitim Fakl. (EF)	235	11.98	3.84	35.796**	SYO > TEF-FEF- EF FEF > EF
	Fen-Edebiyat Fakl. (FEF)	122	14.97	4.59		
	Sağlık Yüksekokulu (SYO)	82	17.13	4.74		
	Teknik Eğitim Fakl. (TEF)	383	13.87	4.05		
Duyarsızlaşma	Eğitim Fakl. (EF)	235	9.23	3.22	23.484**	SYO -TEF >FEF-EF FEF > EF
	Fen-Edebiyat Fakl. (FEF)	122	10.29	3.49		
	Sağlık Yüksekokulu (SYO)	82	11.69	3.60		
	Teknik Eğitim Fakl. (TEF)	383	11.56	3.75		
Yetkinlik	Eğitim Fakl. (EF)	235	12.44	2.92	3.624*	FEF > EF-TEF
	Fen-Edebiyat Fakl. (FEF)	122	13.25	2.62		
	Sağlık Yüksekokulu (SYO)	82	12.91	2.30		
	Teknik Eğitim Fakl. (TEF)	383	12.38	2.83		

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 4'te görüldüğü gibi, öğrenim gördükleri fakülte/yüksekokullara göre öğrencilerin tükenme ($F_{(3-598)} = 35.796, p < .01$), duyarsızlaşma ($F_{(3-598)} =$

23.484, $p < .01$) ve yetkinlik ($F_{(3-598)} = 3.624$, $p < .05$) puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

Alt ölçekler arasında gözlenen bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere verilere Tukey testi uygulanmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre; tükenmişlik alt ölçeğinde, SYO öğrencilerinin puan ortalamaları TEF, FEF ve EF öğrencilerinden anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Duyarsızlaşma alt ölçeğinde ise; SYO ve TEF öğrencilerinin puan ortalamalarının FEF ve EF öğrencilerinden; benzer şekilde FEF öğrencilerinin puanları da EF öğrencilerinden anlamlı düzeyde daha yüksek çıktığı gözlenmiştir. Yetkinlik alt ölçeği için Tukey sonuçları, farkın FEF ile TEF ve EF öğrencileri arasında olduğunu göstermiştir. Başka bir ifadeyle, FEF’nde okuyan öğrenciler kendilerini, öğretmen yetiştiren EF ve TEF öğrencilerinden daha yetkin görmektedirler.

5. Sınıf Seviyesine Göre Üniversite Öğrencilerinde Tükenmişlik

Sınıf seviyelerine göre, öğrencilerin MTÖ-ÖF’ndan aldıkları puanların farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek üzere verilere Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmış sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Sınıf Seviyesine Göre MTÖ-ÖF Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

MTE	Gruplar	n	\bar{X}	S	F	Anlamlı Fark
Tükenme	1.Sınıf	206	12.35	4.15	11.397**	1<2-3-4
	2.Sınıf	160	13.83	4.25		
	3.Sınıf	205	14.39	4.50		
	4.Sınıf	251	14.55	4.37		
Duyarsızlaşma	1.Sınıf	206	9.68	3.65	7.665**	1<2-3-4
	2.Sınıf	160	11.25	3.71		
	3.Sınıf	205	10.90	3.67		
	4.Sınıf	251	11.08	3.60		
Yetkinlik	1.Sınıf	206	12.43	2.68	4.594**	3>2
	2.Sınıf	160	11.96	3.06		
	3.Sınıf	205	12.98	2.66		
	4.Sınıf	251	12.76	2.73		

** $p < .01$

Tablo 5 incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre tükenme ($F_{(3-598)} = 11.397$, $p < .01$), duyarsızlaşma ($F_{(3-598)} = 7.665$, $p < .01$) ve yetkinlik ($F_{(3-598)} = 4.594$, $p < .01$) alt ölçek puanlarının her üçünde de, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olduğu gözlenmiştir.

Gruplar arasında gözlenen bu farkın kaynağını belirlemek için uygulanan Tukey testine göre; tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçeğinde 1 sınıfta okuyan öğrencilerin puan ortalamaları 2, 3 ve 4 sınıfta okuyan öğrencilerden düşük çıkmıştır. Diğer taraftan; yetkinlik alt ölçeğinde ise 3.

sınıftaki öğrencilerin puan ortalamaları 2. sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

6. Haftalık Ders Saatine Göre Üniversite Öğrencilerinde Tükenmişlik

Haftalık ders saatine göre, öğrencilerin MTÖ-ÖF'ndan aldıkları puanların farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek üzere verilere Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmış sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Üniversite Öğrencilerinin Haftalık Ders Saatlerine Göre MTÖ-ÖF Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

MTE	Gruplar	n	\bar{X}	S	F	Anlamlı Fark
Tükenme	0-15 saat	27	13.29	4.95	2.803*	16-20 saat < 30 saat ve üzeri
	16-20 saat	206	13.19	4.29		
	21-30 saat	451	13.92	4.31		
	30 saat ve üzeri	138	14.53	4.68		
Duyarsızlaşma	0-15 saat	27	9.74	4.23	7.411**	16-20 saat < 21-30 saat ve üzeri
	16-20 saat	206	9.81	3.41		
	21-30 saat	451	10.96	3.65		
	30 saat ve üzeri	138	11.46	3.88		
Yetkinlik	0-15 saat	27	13.25	2.24	.660
	16-20 saat	206	12.47	2.85		
	21-30 saat	451	12.57	2.81		
	30 saat ve üzeri	138	12.64	2.75		

*p< .05, **p< .01

Tablo 6'da görüldüğü gibi, üniversite öğrencilerinin haftalık ders saatlerine göre tükenme ($F_{(3-598)} = 2.803, p < .05$) ve duyarsızlaşma ($F_{(3-598)} = 7.411, p < .01$) alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olduğu gözlenirken, yetkinlik puanları açısından anlamlı bir farklılık çıkmamıştır ($F_{(3-598)} = .660, p > .05$).

Gruplar arasında gözlenen farkın kaynağını belirlemek için uygulanan Tukey testi sonucuna göre; haftalık 21-30 ve 31 saat üzerinde ders yükü olan öğrencilerin tükenmişlik ve duyarsızlaşma alt ölçek puan ortalamaları, haftalık ders yükü 16-20 saat olan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Üniversite öğrencilerinde tükenmişliğin incelendiği bu araştırmada, cinsiyet, sosyal destek, doğup-büyüdükleri yer, öğrenim gördükleri fakülte/yüksek okul, sınıf seviyesi ve haftalık ders saati yükü değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Doğrudan öğrencilere yönelik tükenmişlik araştırmaların çok az olması nedeniyle,

çalışmanın sonuçları genellikle öğretmen ve diğer meslek çalışanlarının sonuçlarıyla birlikte ele alınmıştır.

Cinsiyet değişkenine göre MTE-ÖF'dan alınan puanlar değerlendirildiğinde, duyarsızlaşma alt ölçeğinde erkek öğrencilerin, tükenme alt ölçeğinde ise kız öğrencilerin daha fazla tükenmişlik yaşadıkları görülmüştür. Bu sonuç, Ören ve Türkoğlu (2006)'nun bulgularıyla paralellik gösterirken Kutsal (2009) ile Tümkaya ve Çavuşoğlu (2010)'nun sonuçlarıyla farklılaşmaktadır. Öğretmen örnekleminde yapılan tükenmişlik çalışmalarında da cinsiyet değişkeni açısından farklı sonuçların olduğu görülmektedir. Araştırma sonucuna uygun olarak erkeklerin daha fazla tükenmişlik yaşadığını bildiren çalışmalar (Girgin, 1995; Tümkaya, 1996) olduğu gibi, tam tersi kadınların erkeklerden daha fazla tükenmişlik yaşadıklarını ifade eden araştırmalar da (Çimen, 2007; Yılmaz, 2009) bulunmaktadır. Bazı çalışmalar ise (Sucuoğlu ve Kuloğlu 1996; Işıklar, 2002) cinsiyet değişkenine göre çalışanların tükenmişlik puanları arasında bir farklılaşmanın olmadığını rapor etmişlerdir. Öğrencilerle ilgili henüz çok az çalışma olması değerlendirme yapmayı zorlaştırmanın yanı sıra cinsiyet değişkenine ilişkin mevcut bulgular, çalışan gruplarda olduğu gibi, her iki cinsiyetin de tükenmişlik sorunuyla karşılaşabileceğini gösteriyor denilebilir. Bunun yanı sıra, gelecekte yapılacak çalışmalar nitel boyut katılarak ele alınıp farklı alt boyutlarda cinsiyete bağlı farklılaşma analiz edilebilir.

Araştırmanın sosyal desteğe ilişkin bulguları, tükenmişliğin her üç alt ölçeğinde de anlamlı farklılaşmaların olduğunu göstermektedir. Buna göre, sosyal desteğe sahip olmayan öğrenciler daha fazla tükenmekte ve kendilerini yetkin hissetmemektedirler. Bu sonuç Kutsal (2009)'ın lise öğrencileriyle, Kovach (2002)'in yüksek lisans öğrencileriyle yaptığı çalışmanın bulgularını desteklemektedir. Ayrıca bu sonuç, sosyal desteğin tükenmişlikle negatif ilişki içinde olduğunu bildiren farklı örneklem gruplarındaki birçok araştırma sonucuyla da paralellik göstermektedir (Abel ve Sevel, 1999; Ok, 2002; Gündüz, Erkan ve Gökçakan, 2007; Çimen 2007; Karataş, 2009). Bu sonuçlara göre sosyal destek değişkeninin yoğun akademik çalışmalar içerisinde olan öğrencilerin tükenmişliklerini azaltma ve önlemede önemli bir fonksiyona sahip olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda, hemen her kademedeki aile ve okulun başarı taleplerine cevap vermek için yoğun olarak ders çalışan öğrencilerin destek alabilecekleri sosyal etkinliklere teşvik edilmesinin, okul ortamında gerekli düzenlemelerin yapılmasının öğrencilerin tükenmişliklerini azaltıcı bir rol oynayabileceği ve ruh sağlıklarını korumalarına da yardımcı olabileceği düşünülebilir.

Doğup-büyüdüğü yer değişkenine göre sonuçlara bakıldığında, büyük şehirlerdeki öğrencilerin duyarsızlaşma puanları şehir ya da ilçelerde yaşayanlardan anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Okullar, dershaneler ve dolayısıyla öğrenciler arasındaki rekabet, talep ve beklentilerin fazlalığı büyük şehirlerde yetişen öğrencilerin daha yoğun baskı altında olmalarına yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra, küçük yerleşim birimlerinde sosyal bağların nispeten daha güçlü olması, destek ve başa çıkma avantajları sağlayabilir.

Ayrıca, hava kirliliği, trafik, kalabalık, artan yaşam giderleri gibi stres artırıcı faktörlerin büyük kentlerde yoğun olması öğrencilerde tükenmişliği artırıcı ikincil faktörler olarak düşünülebilir.

Öğrenim gördükleri fakülte ya da yüksekokula göre araştırma bulguları, SYO öğrencilerinin tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçeklerinde en fazla tükenmişliğin görüldüğü grup olduğu; duyarsızlaşma alt ölçeğinde SYO öğrencilerine TEF öğrencilerinin eşlik ettiği; ayrıca, tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçeklerinde FEF öğrencilerinin EF öğrencilerinden daha fazla tükendikleri görülmüştür. Mesleki hazırlık açısından değerlendirildiğinde SYO öğrencileri, önemli bir bölümü hastanelerde stajlarla geçen, nispeten daha yoğun bir programla eğitim almaktadırlar. Gerek danışman öğretim elemanlarından, gerekse staj yapılan birimlerdeki personelden, insan sağlığını konu alan bir alanda sıfır hata ile çalışma beklentisi, SYO öğrencilerini diğer fakültelerde okuyan öğrencilerden daha fazla tükenmeye itebilir. Bunun yanı sıra; hastanelerdeki iş yükü, stres, çalışma saatlerindeki yoğunluk, hasta ve yakınlarının istekleri gibi genel sağlık sorunları içerisinde bir taraftan da uygulama yaparak deneyim kazanma motivasyonu öğrencilerin tükenmişliklerini artıran diğer nedenler olarak görülebilir.

Diğer taraftan, FEF öğrencileri tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçeklerinde EF öğrencilerinden daha fazla tükenmişlik gösterirken, yetkinlik alt ölçeğinde ise kendilerini yetkin olarak görmektedirler. Başka bir deyişle, FEF öğrencilerinin öğretmen yetiştiren fakülte öğrencilerine göre daha fazla tükenirken, kendilerini daha yetkin görmeleri beklenmeyen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. İş bulma ve atanma koşullarının FEF'ne göre nispeten daha iyi olması, istihdam kaygılarıyla akademik kapasitesi yüksek öğrenciler için bir anlamda EF'lerin kolay olması tercih ve öğrenim sürecini daha rahat geçirmelerine neden olabilir. Eğitim fakülteleri için söylenenlerin tersi FEF öğrencileri için de geçerli olabilir. Üniversite giriş puanları açısından EF'lere göre daha geride olan bu fakültelerden mezun öğrenciler ciddi bir şekilde istihdam sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar. Bu süreç daha fazla stres ve geleceğe ilişkin kaygıyla birleşerek tükenmeyi kolaylaştırabilir. Diğer taraftan, yetkinlik puanları açısından elde edilen sonuçların, Kan ve Çapri (2008)'nin öğretmenlerin "kişilerarası öz-yeterlik" inançları açısından eğitim fakültesinden mezun olan öğretmenler ile diğer (Fen-Edebiyat Fakültesi gibi) okullardan mezun olan öğretmenlere ait puan ortalaması arasında eğitim fakültesinden mezun olan öğretmenler lehine anlamlı bir fark bulduklarını rapor ettikleri araştırma sonuçlarıyla farklılık göstermesi, özellikle FEF öğrencilerinin yetkinlik inançları ile ilgili ileride yeni çalışmaların yapılmasının gerekli olduğunu düşündürmektedir.

Sınıf seviyesi değişkenine göre öğrenci tükenmişlik puanları incelendiğinde, birinci sınıfta okuyan öğrencilerin tükenmişlik ve duyarsızlaşma puanlarının üst sınıflardaki öğrencilerden düşük olduğu görülmüştür. Bu sonuç, Ören ve Türkoğlu (2006)'nın yaşı büyük olan öğrencilerin daha fazla duyarsızlaşma gösterdiği bulgusunu desteklemektedir. Yoğun ve ağır geçen üniversite sınavına hazırlanma sürecinden sonra bir

programa yerleşmiş olmak birinci sınıf öğrencilerinin üzerindeki baskıları hafiflettiği ifade edilebilir. Üst sınıflardaki alana dönük ve nispeten daha ağır olan derslere karşı daha çok giriş ve genel kültür derslerinin ağırlıklı olması yine birinci sınıf öğrencilerinin tükenmişlik puanlarının farklılaşmasına katkı sunabilir. Bunun yanı sıra; üst sınıf öğrencilerinin okulu bitirme, atama için merkezi sınavlara hazırlanma ve istihdam belirsizliği gibi faktörler nedeniyle bu süreçte daha fazla stres ve tükenmeyle karşılaştığı düşünülebilir.

Üniversite öğrencilerinin haftalık ders saatlerine göre tükenmişlikleri incelendiğinde, 21-30 ile 31 ve üzeri saat dersi olanların, tükenmişliklerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Haftalık ders saati öğrenciler açısından üstesinden gelinmesi gereken bir “yük” olarak değerlendirildiğinde, bu sonuç, iş yükünün (haftalık çalışma saati) tükenmişliği artıran önemli bir değişken olduğu bulgusuna yer veren farklı meslek gruplarındaki araştırma sonuçlarıyla (Yılmaz, 2009; Gündüz, Erkan ve Gökçakan, 2007; Sever, 1997; Burke ve Greenglass, 1993) paralellik göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında, bu konuda yeni araştırma planlayan araştırmacılara ve alandaki uygulamacılara aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

- Bu araştırma Mersin Üniversitesinin bazı fakülte ve yüksekokullarıyla sınırlı olup sonraki çalışmalar farklı üniversite ve fakülte/yüksekokullarla genişletilebilir.
- Öğrenci tükenmişliği, farklı psikolojik (başa çıkma, yaşam doyumu, bağlanma stilleri, girişkenlik vb.) ve kişisel-demografik (bölüm, başarı düzeyi, barınma, gelir vb.) değişkenlerle birlikte incelenebilir.
- Öğrencilerin tükenmişlikleri nitel çalışmalarla desteklenebilir.
- Üniversitelerin Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezleri (PDREM) bünyesinde tükenmişlikle ilgili bilgilendirici/egitici ve önleyici/müdahale edici çalışmalar düzenlenebilir.
- Sosyal destek niteliğinde eğitimler, grup çalışmaları yapılabilir. Özellikle birinci sınıf öğrencilerine dönük çalışmalara yer verilebilir.
- Haftalık ders saati, öğrencilerin sosyal/egitsel/kültürel etkinliklere katılmalarına olanak sağlayacak şekilde düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Abacı, K.A. (2004). “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na Bağlı Saray ve Ayaş Rehabilitasyon Merkezlerinde Bakıma İhtiyaç Duyan Bireylerin Bakımından Sorumlu Personelin İş Doyumu, Tükenmişlik, Stres ve Depresyon Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Abel, M.H. ve Sewell, J. (1999). Stress and Burnout in Rural and Urban Secondary School Teachers, *Journal of Educational Research*, 92 (5), 287-293.

- Akdoğan, M. (2009). "Büyük Ölçekli İşletmelerde Çalışan Ofis İşgörenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin Kişisel, Örgütsel ve Kişilerarası Faktörlere Göre Yordanması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Altıntaş, E. (1997). Teknik Öğretmenlerde Tükenmişliği Etkileyen Bazı Faktörler ve Yordayıcı Değişkenler, *IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, 10-12 Eylül, Eskişehir.
- Arabacı, İ.B. ve Akar, H. (2010). Eğitim Müfettişlerinin Bazı Sosyal, Demografik ve Mesleki Özelliklerine Göre Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 78-91
- Arat, Z. (2006). "Tükenmişlik Sendromu, Hasta Yakınlarının Yaşam Kalitelerinin Değerlendirilmesi ve Etkileyen Faktörler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arman, N. (2009). "Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Tükenmişlik ve Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Arslan ve diğ. (1996). Tıpta Uzmanlık Öğrencisi Hekimlerde Tükenme Düzeyleri, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 7 (1), 39-45.
- Atlandı, D. (2010). "Çağrı Merkezi Çalışanlarında Tükenmişlik ve İş Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baduroğlu, G.E. (2010). "Hakim ve Cumhuriyet Savcılarında Psikosomatik Hastalıklar ve Tükenmişlik Sendromu", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Bahar, E. (2006). "Tükenmişlik Sendromu, Otel İşletmelerinde Ön Büro Çalışanlarında Bir Uygulama", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Baysal, A. (1995). "Lise ve Dengi Okul Öğretmenlerinde Tükenmişliğe Etki Eden Faktörler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Burke, R.J. ve Greenglass, E.R. (1993). Work Stress, Role Conflict, Social Support, and Psychological Burnout Among Teachers, *Psychological Reports*, 73, 371-380
- Byrne, B.M. (1994). Burnout: Testing for the Validity, Replication, and Invariance of Causal Structure Across Elementary, Intermediate, and Secondary Teachers, *American Educational Research Journal*, 31 (3), 645-673.
- Çam, O. (1992). Tükenmişlik Envanterinin Geçerlik ve Güvenirliğinin Araştırılması, *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi*, (155-160), Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Çam, O. ve Baysal, A. (1994). "İzmir Metropolitan Alan İçinde Bulunan Yataklı Sağlık Kurumlarında Görev Yapan Psikiyatrist ve Psikologlarda Tükenmişlik (Burnout) Sendromunun İncelenmesi", *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi*, İzmir.
- Çapri, B. (2008). "Eş Tükenmişliğini Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi", Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çapri, B.; Gündüz, B. ve Gökçakan, Z. (2011). Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu (MTE-ÖF)'nun Türkçe'ye Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 40 (1),134-147.
- Çapri, B. & Kan, A. (2007). Öğretmenlerin Kişilerarası Öz-Yeterlik İnançlarının Hizmet Süresi, Okul Türü, Öğretim Kademesi ve Unvan Değişkenleri, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 63-83.
- Çimen, S. (2007). "İlköğretim Öğretmenlerinde Tükenmişlik ve Yeterlik Algıları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Dağlı, A. ve Gündüz, H. (2008). Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri (Diyarbakır İli Örneği), *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 12-35.

- Demirkol, İ. (2006). "Avukatlarda İş Doyumu, Tükenmişlik ve Denetim Odağının Bazı Demografik Değişkenler Bağlamında İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Dolu, G. (1997). "Yoğun Bakım Ünitesi Hemşirelerinde Stres Etkenleri ve Tükenmişlik Sendromu", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eker, G. (2007). "Endüstri Meslek Lisesi Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeyi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Teknoloji Eğitimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Ergin, C. (1992). "Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması". VII. Ulusal Psikoloji Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ergin C. (1996). Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Türkiye Sağlık Personeli Normları. *3P Dergisi*, 4, 28-33.
- Girgin, G. (1995). "İlkokul Öğretmenlerinde Meslekten Tükenmişliğin Gelişimini Etkileyen Değişkenlerin Analizi ve Bir Model Önerisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gökçakan, Z., & Özer, R. (1999). *Rehber Öğretmenlerde Tükenmişlik*, Rize: Rize Rehberlik Araştırma Merkezi Yayınları.
- Gümüş, İ. A. (2009). "3. Bölgede Görev Yapan Futbol Hakemlerinin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Gündüz, B. (2000). "Hemşirelerde Stresle Başa Çıkma Biçimleri İle Tükenmişlikleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Gündüz, B. (2005). İlköğretim Öğretmenlerinde Tükenmişlik, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 152-166.
- Gündüz, B., Erkan, Z ve Gökçakan, N. (2007). Polislerde Tükenmişlik ve Görülen Psikolojik Belirtiler, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), 283-298.
- Işıklar, A. (2002). "Lise Dengi ve İlköğretim Okullarındaki Öğretmenlerin İş Doyumu, Tükenmişlik ve Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişkilerin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- İlaslan, E. A. (2009). "Hemodiyaliz Hastalarının Bakımından Sorumlu Hasta Yakınlarının Sorunları ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Kahya, C. (2009). "Maliye Bakanlığı Personelinin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi (Trabzon ili örneği)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler ve Teknikler*. Ankara: Sim Matbaası.
- Karataş, H. (2009). "Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlikleri ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destekleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, O. Ş. (2009). "Ankara İlinde Çalışan Polislerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Koç, H. (1999). "Resmî Eğitim Kurumlarında Çalışan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uzmanlarının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Danışmanların Denetim Odağı ve Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kovach, H. R. (2002). "Relationship Among Stress, Social Support and Burnout Counseling Psychology Graduate Students", Dissertation, University of Missouri-Kansas City, U.S.A.

- Kutsal, D. (2009). "Lise Öğrencilerinin Tükenmişliklerinin İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Maslach, C., & Leiter, M.P. (1997). *The Truth About Burnout: How Organizations Cause Personal Stress and What To Do About It*. San Francisco: Jossey Bass.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The Measurement of Experienced Burnout. *Journal of Occupational Behavior*, 2, 99-113.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job Burnout. *Annual Reviews of Psychology*, 52, 397-422.
- Nazlıoğlu, E.H. (2009). "Muhasebe Meslek Mensuplarında Tükenmişlik Sendromu Üzerine Bir Araştırma", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Ok, S. (2002). "Banka Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin İş Doyumu, Rol Çatışması, Rol Belirsizliği ve Bazı Bireysel Özelliklere Göre İncelenmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Okyay, N. (2009). "Emniyet Teşkilatına Bağlı Okullardan Mezun Olup Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğünde Görev Yapan Polislerin Psikolojik Hizmet Algıları, İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ören, N. & Türkoğlu, H. (2006). Öğretmen Adaylarında Tükenmişlik, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16
- Özçelik, B. (2009). "Belediyelerde çalışan işgörenlerin durumluluk kaygı, iş doyum ve tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Özkanan, A. (2009). "Örgüt İklimi ve Tükenmişlik İlişkisi: Büro Çalışanları Üzerine Bir Alan Araştırması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztuna, İ.G. (2005). "Oto Sanayi Sektöründeki Bir Firmada Çalışanların Tükenmişlik Düzeyleri ve İlişkili Etmenler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pines, A. M. (2005). The Burnout Measure Short Version (BMS). *International Journal of Stress Management*, 12(1), 78-88.
- Sever, A.D. (1997). "Hemşirelerin İş Stresi İle Başa Çıkma Yolları ve Bunun Sonuçlarının Araştırılması", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Schaufeli, W. B., Martinez, I., Marques-Pinto, A., Salanova, M., & Bakker, A. (2002). Burnout and Engagement in University Students: A cross-national study. *Journal of Cross-Cultural Studies*, 33, 464-481.
- Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., Maslach, C., & Jackson, S. E. (1996). Maslach Burnout Inventory-General Survey. In C. Maslach, S. E. Jackson, & M. P. Leiter (Eds.), *The Maslach Burnout Inventory—Test manual* (3rd ed.). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Schaufeli, W. B., & Taris, T. W. (2005) The Conceptualization and Measurement of Burnout: Common Ground and Worlds Apart. *Work and Stress*, 19(3), 256-62.
- Sucuoğlu, B. ve Kuloğlu, N. (1996). Özürlü Çocuklarla Çalışan Öğretmenlerde Tükenmişliğin Değerlendirilmesi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 10 (36), 44-60.
- Sümer, D. (2005). "İnsan Kaynakları Eğitim Fonksiyonunun Mesleki Tükenmişlik Üzerine Etkisi ve Otomotiv Yan Sanayinde Bir Uygulama", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şanlı, S. (2006). "Adana İlinde Çalışan Polislerin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Taşdöven, H. (2005). "Ankara İlindeki Polislerin Tükenmişlik Düzeylerinin ve Gereksinim Örüntülerinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara.

- Tatlıcı, M. (2006). "Atletizm Antrenörlerinin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Tezcan, M. (1992). *Eğitim Sosyolojisi*, 8. Baskı, Zirve Ofset, Ankara.
- Tümekaya, S. (1996). "Öğretmenlerdeki Tükenmişlik, Görülen Psikolojik Belirtiler ve Başa Çıkma Davranışları", Yayınlanmamış Doktora Tezi, ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Tümekaya, S., Çam, S., & Çavuşoğlu, İ. (2009). Tükenmişlik Ölçeği Kısa Versiyonu'nun Türkçe'ye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 387-398.
- Tümekaya, S. & Çavuşoğlu, İ. (2010). Sınıf Öğretmenliği Son Sınıf Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2), 468 - 481.
- Uslu, M. (1999). "Resmi Eğitim Kurumlarında Çalışan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uzmanlarının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Danışmanların Denetim Odağı ve Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Üstün, B. (1995). "Hemşirelerin Atılganlık ve Tükenmişlik Düzeyleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Yılmaz, T.D. (2009). "Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastaneleri'nde Tıpta Uzmanlık Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeyi ve İlişkili Etmenler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.